

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Филозофски факултет
Специалност „ФИЛОСОФИЯ“
Учебна дисциплина
„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“
Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

Лекция 10. РЕЧ И ПИСМЕНОСТ

Говорене – синтез на ред

В говоренето се синтезира форма на фона на безформие.

Светът в огромната си част не е означен и изказан и можем да осъзнаем това, когато се мъчим да изкажем неизказани усещания, емоции, сънища.

Говоренето е *синтез на форма* от относително хаотичното възприятие-чувстване-мислене. Тази форма е зададена в лексиката, граматиката и прагматиката на един естествен език.

Речта е сериален синтез по формата на естествения език (морфология и синтаксис). Организацията на човешките звуци се създава в еволюцията на местния език. Тя се научава от индивида. Това за индивида е памет за езика. От друга страна, спонтанните потоци на мислите и другите преживявания не са кодирани в определени форми. Първата определена форма е сетивната, но най-често хората не говорят, за да изразяват непосредствено квалиите. Те споделят чувства, мисли, проекти.

Налице е синтез на подредена реч от ментален материал върху матрицата на естествения език.

Езикът предава несподелимите квалии. „Реално е онова, което някое живо същество *изпитва* и не го изпитва никое друго в този свят: ‘да си това същество’. *Квалиите са недостъпни за другия*. Тъй като квалиите са несподелими пряко, те се споделят чрез знаци – мимики, жестове, думи. Това не е прост информационен пренос, а общостен жизнен процес.

Речта – подреждане на хаотичната мисъл: Сосюр

„Означаващото, имащо слухова природа, се разгръща във времето и се характеризира със свойствата на времето: а) *то представлява протяжност* и б) *тази протяжност има едно измерение* – тя е линия.“ (Сосюр 1992, 100). Това Сосюр определя като втори принцип след произволността на знака.

Не може едновременно да се казват различни неща. Артикулирането става като *серия* и *синтезира времето на говоренето*.

Класическото разбиране за езика като *пряк израз на мисълта* е преодоляно: „Специфичната роля на езика спрямо мисленето не е да създава материално звуково средство за изразяване на понятията, а да служи за посредник между мисълта и звука, в резултат на което тяхното единение задължително довежда до съответни разграничения на единици. Мисълта, хаотична по природа, е принудена да се уточни, разчленявайки се. Няма следователно нито материализация на мислите, нито спиритуализация на звуковете, а става дума за тайнствения в известен смисъл факт, че ‘мисълта-звук’ крие подразделения и че езикът изработва своите единици, формирайки се между две аморфни маси. Да си представим въздуха в допир с воден слой: ако атмосферното налягане се промени, повърхността на водата се разпада на ред съставки, т.е. на вълни; именно тези колебания ще дадат представа за свързването и, така да се каже, за единението на мисълта със звуковата материя.“ (Сосюр 1992, 142).

Това разбиране е революционно. Няма материализация на мислите, нито спиритуализация на звуковете. Няма еднозначно съответствие между едно подредено мислене и подредена знакова система. Но класическото логосно разбиране, вкоренено от двадесет и пет века, продължава да се прилага и след Сосюр. Концепцията за ‘language of thought’ на Джери Фодор, в която се предполага едно определено, подредено, еднозначно говорене, е свързана с изчислително-репрезентационистичното когнитивно разбиране за езика, широко разпространено в когнитивните науки и съответната философия.

Трансдукция от сетивно-ментална енергия към реч

В светлината на теорията, разработвана тук, между ментален (сетивен) поток и реч е налице *трансформация*. Това е *трансдукция* – проекция от изходен материал в едно пространство към подредена серия в друго, подобна на проекцията от светлинния поток към кодираните визуални сигнали.

Дефиниция. *Трансдукция*: вход от неопределена сфера към определена форма на сериален синтез.

Речта е сериален синтез по формата на естествения език (морфология и синтаксис). Организацията на човешките звуци се създава в еволюцията на местния език. Тя се научава от индивида. Това за индивида е памет за езика. От друга страна, спонтанните потоци на мислите и другите преживявания не са кодирани в определени форми. Първата определена форма е сетивната, но най-често хората не говорят, за да изразяват непосредствено квалиите. Те споделят чувства, мисли, проекти. Представата на Сосюр за синтеза на форма между два хаотични потока не е точна. Налице е *синтез на подредена реч от ментален материал върху матрицата на естествения език*.

Хората възприемат, чувстват и мислят в един поток. Възприятия, чувства и мисли не са разграничени и се смесват постоянно. Самите мисли, доколкото са самостоятелни, се задвижват от емоции и чувства и се изграждат от сетивни представи, от думи, от логика. Говоренето е нов синтез, който синтезира от този материал звукови серии с висока организация, наложена от научения в общността език и носената от него логика.

„Лингвистиката следователно действа в гранична област, където се съчетават елементи от два вида; *това съчетание създава форма, а не субстанция*.“ (Сосюр 1992, 142–143). Тази формулировка е блестящо разграничаване от метафизиката на логоса. Сосюр, създателят на съвременната лингвистика, насочва към разбирането, развивано широко тук в серията изследвания: речта е синтез на времева форма на фона на ментален хаос и социална ситуационна неопределеност.

Мозъчно различие между реч и мислене.

Едно е да мислим и разбираме ситуации, друго е да говорим и разбираме думи. Това е в противоречие с ‘очевидното положение’, че реч и мислене са заедно, усилено във варианта, че мисленето изцяло е в речта. Едно е да владеем някакво умение и съвсем друго – да го предадем на друг човек, да го научим на това умение.

Wilson Talley. Уилсън е бивш ядрен физик, научен съветник към американското правителство. В резултат на дегенерация той губи способността си да говори. Забравя нужните думи, не може да ги свързва в изречения. Той престава да чете правилно и да разбира казаното от другите. Но той е разумен и знае какво иска да каже. Прави впечатление, че разбира ситуацията и другите.

Този експеримент показва различие в мозъка между речеви и мисловни функции. Високата специализация и диференциация в речевия кортекс контрастира на аморфната мисловна мрежа, която няма определена структура. На фона на това наблюдение изглежда съвсем утопично обособяването на ‘мисленето’ като самостоятелна, висша и фундаментална способност.

Човешката реч като биосигнализация

Човешката реч е синтези на звуци с ларинкс, уста, език. Звучите се произнасят чрез издишване на струя въздух от белите дробове. Те се създават от трептенето на гласните струни. Модулират се от устата и езика. Звучите се чуват от друг индивид и се разбират като сигнал. В тази плоскост хората обменят звукови сигнали като огромно множество други видове.

Хората са се учили да говорят, използвайки генетично дадената физиологична структура. Говоренето за хората винаги е имало и адаптивна функция. Те са се предупреждавали за опасност, споделяли са намирането на храна, очаквали са съдействие от себеподобните, заплашвали са враговете. Речта е поначало адаптация и оцеляване. Това не е просто предистория или забравена фаза, а продължава да живее на най-ниско ниво на човешката реч. Както преди милиони години, ние се информираме, предупреждаваме, молим за помощ, оказваме помощ, заплашваме.

‘Езикът’ не е ‘естествен вид’.

Да се провъзгласява ‘Езика’ като изключително качество на човека, категорично липсващо у другите живи форми, означава да не се разбира жизнената функция на езиците. Това е следствие от *cogito* и *logos*, от хипостазирането на мисленето и познанието. Хуманитарните философи и изследователи споделят такава позиция, без да се позовават на научни изследвания.

От друга страна философите, близки до естествените науки и специалистите по поведение на животните установяват, че езиците са широк спектър от биологични феномени и човешкият език е също адаптация. Стивън Пинкър и Пол Блум разработват такава позиция: „Разглеждайки аргументи и данни, ние заключаваме, че има пълно основание да се смята, че специализацията за граматика се е развила от конвенционален неударвинистки процес.“ (Pinker and Bloom 1990, 707–784).

Ако търсим рязка граница между език и липса на език, няма да открием такава. Езикът не е ‘natural kind’. Други видове също имат система от знаци за комуникация. Маймуните се предупреждават за опасност, споделят проблем, искат помощ, оказват внимание, проявяват нежност, зоват любимия. Същото се отнася делфини и косатки, до лъвове и тигри, до свраки и славеи. Емоционалните състояния се предават между индивидите чрез характерни звуци и те са константни.

Насекоми като пчелите и термитите имат сложни знакови системи за информиране и организация на социалната дейност.

Изглежда, че и чисто знаковите, а не афективните прояви и системи от актове са фиксирани генетично и са част от тялото и неговата активност, както при човека са първосигналните форми на активност.

Говоренето е символно поведение в общност.

Говоренето е *форма на символно поведение* като жестовете: чукане на врата, възклицание, заплашителна поза, жестове на одобрение, разбиране и т.н.

Говоренето е насочено към другите. Това не значи, че говоренето няма смисъл за индивида. Човешките същества живеят заедно и техните индивидуални жизнени процеси зависят взаимно. Това важи за всички колективни същества, а повечето са колективни.

Знаковите форми се синтезират от знаци и отношения между тях по правила. Смисълът на формите на говорене е синтез на жизнени процеси: *означаване, изказ, описание, предписание*. Перспективата на знаковите синтези, ре-синтезът на живата форма в колективен план, е най-широк контекст на смисъла на знаковия синтез.

Речта постоянно определя, преопределя и ре-синтезира езиковата общност. Това става в обмени на смислени изкази (изречения).

Феномените не говорят, а индуцират говорене.

Феномените нямат граматика, нямат синтаксис, морфология и фонетика. Светът не говори, не потвърждава и не опровергава нашите изкази. Той 'няма мнение' по въпроса какъв е. Той само прави така, че някои изкази се оказват неадекватни, погрешни, безполезни, вредни, не водещи до експанзия на човешката форма.

Сетивните феномени имат обаче форма. И те, както езиковите форми, са органични, синтетични и се стремят към ре-синтез на живата форма. В този аспект сетивната реалност, светът, индуцира определено говорене и свидетелства за или против казаното.

Преходът между възприемане и говорене е все същата *трансдукция*, която намираме между различните потоци на светуването и различните жизнени процеси.

Позиция на говоренето – източник на граматически категории

‘Тук-сега’ е нулева точка в езикова координатна система, в един местен език. ‘Тук’ съответства на ‘говореция в този език’, а ‘сега’ на ‘настоящ момент на говорене’.“ (*Философия на относителността*, § 75).

Глаголните *лица и времена* са изцяло отнесени към непосредствената позиция аз-тук-сега. „Лицето се определя относно говорещия, а времето – от момента на говорене. Всяка дума, изказване, описание във виртуалното пространство се определя спрямо такава позиция. Без такава локалност изказите са неопределени. Виртуалната позиция не експлицира реалната отнесеност (някакъв Аз).“ (пак там).

Говоренето – акт в нагласа и ситуация.

Говоренето (както и писането) е жизнен процес и е движено от проблемни напрежения. Когато говорим, ние сме мотивирани далеч не само от това, за което говорим, но и много повече от моментното състояние на нашата индивидуалност, което е дошло до това по пътя на своята биография.

За какво си говорят хората?

За нещата в света? Да, но по-точно за онова, което за всеки от тях е от значение, от интерес. Хората като цяло разговарят за нещата помежду си от индивидуални позиции. Всеки събеседник проектира своите диспозиции пред другите.

Старейшините разказват истории на по-младите членове на рода. Младите се учат да ловуват, да обработват земи, да се грижат за стопанства, да домакинстват, да се грижат за децата.

В личен план хората в една общност споделят емоции, чувства, проблеми, решения. Те разговарят, за да споделят емоции, за да опишат и обяснят споделения си свят и за да направят нещо заедно.

Говоренето е разговаряне в споделено смислово поле – локална реална отнесеност.

Усилието да сме точни в спонтанно формирани контексти, следвайки само собствения Аз, може да се натъкне на неразбиране. Затова следваме колективните диспозиции и ситуации, както ги виждаме от нашата позиция.

Говоренето следва прокарани траектории на ре-синтеза. Нормалното говорене използва познати и приети в общността изрази. Проблемното говорене проектира нови синтези в познати изказни форми.

Фразите са комплементарни.

Разговорите между хората са смислени вериги чрез синтези на форми. Обменът на фрази има форма. Един тип фраза изисква съответен тип фраза в отговор от събеседник. Типовете фрази са спрегнати, времево координирани двойки (серии).

Зов – ответ: „Иване! – Ето ме!“.

Въпрос – отговор: „Там ли си? – Тук съм.“

Заповед – изпълнение: „Ела! – Идвам.“

Допълване на разпознаване. „Тук има нещо интересно за теб. – Да, виждам.“

Обмен на мнения: „На мен ми харесва тази форма. – Всъщност нищо особено.“

Комуникацията е нелинейна динамика на смислови трансфери.

Разговорът е серия синтези и трансфери на изкази между събеседници. Тези трансфери неизбежно отклоняват получения от оригиналния смисъл, вложен от всеки от говорещите.

Това постоянно отклоняване на смисъла при трансфер е обяснимо от различните форми на индивидуалните смислови полета. Аналогията с Общата теория на относителността е очевидна. Налице е разнопосочна и разноформена гравитация на речевите синтези и оттук те се изкривяват смислово. В друга теоретична схема положението може да се опише като *мултиатракторна нелинейна динамика в сложно фазово пространство.*

Речта като организация на колективен живот

Езикови игри – Витгенщайн, и колективни жизнени процеси.

‘Езиковите игри’ (Витгенщайн) са определени като типове колективни жизнени процеси.

Строго казано, това не са просто игри, в тях няма самоцел, нито строги правила. Но има специални ситуации, наречени ‘игри’. Когато хората се забавляват на празник или на парти, те пеят и в пеенето изживяват своето единство. Значенията на думите и изразите образуват относително затворен контекст и не важат буквално за други ‘езикови игри’. Няма универсален език, който да покрива всички игри, а семейство игри с близки значения на думите. Няма едно значение на една дума.

Тази постановка на Витгенщайн разчиства една философска ситуация след столетия фундаментализъм от платонистки, хегелиански и картезиански тип. Цялата езикова страна на ‘формата на живот’ е важна в степенята, в която се вземат колективни решения. Когато се работи рутинно, няма нужда от разговор и няма ‘езикова игра’. Налице е отработен алгоритъм. Участниците знаят какво да правят, защото това вече е съгласувано.

Човешка реч е смислена чрез разбиране.

На ниво вълни човешката реч е модулиран шум с наложени специфични вълни. Речта, взета като звукова форма без разбиране, е шум, нещо подобно на ритмично бълбукане. Чуждата реч се чува като говорене, но непонятно.

Родната реч се приема като разбираема реч. Човешката реч се възприема в детайлното си членорязделяне за говорител и слушател, които са индивиди в една езикова общност. Говорът на бушмените звучи като кликане без звуци, но е напълно функционална реч. Човешката реч за другите същества навярно е ръмжене, клокочене, съскане и т.н. За нас делфините издават ‘писъци’, птиците ‘чуруликат’, говедата ‘мучат’, вълците ‘вият’, кучетата ‘лаят’, а папагалите ‘имитират’.

Хората разбират реч по силата на спонтанното намиране на смисъл при познаване на езика. Дори неправилната реч с лоша граматика и бедна лексика може да се разбере – ако е нужно, с помощта на жестове. Така се потвърждава и разликата между информацията като разнообразие и смисъла като синтез.

Говоренето е споделяне на опит за организация на колективно поведение.

Ние говорим, *за да споделяме* с другите своя *опит*. Без естествения език няма преход между изпитваните феномени от различни индивиди. Разговаряме, *за да живеем заедно* и *да организираме колективния жизнен процес*. Речта е жизнена функция на общността, а не познавателна функция на индивида.

Общуването не е пренос на ‘количество информация’, а на ‘съобщение’, на смисли между индивидите. Общуването генерира колективни смисли и поддържа социалния живот. То е ‘изкривяване’ на информацията в полетата на общуващите индивиди и общности. По аналогия на изкривеното пространство-време в Общата теория на относителността реалните езикови процеси са процеси на гравитационно, инертно привличане и разминаване на индивидуални жизнени процеси.

Речевият поток не следва сетивния, а комуникацията.

На огромния сетивен поток ‘съответства’ далеч по-слаб речеви поток. Ние усещаме непрекъснато, всяка будна секунда. Но говорим само с другите в моменти на общуване.

Ние говорим изключително на другите и рядко говорим на себе си, но като за другите. Ситуациите на общуване са по-малко от ситуациите на мълчание.

Речта обикновено не се отнася към ‘света като цяло’, а само към онази негова сфера, която има комуникационен смисъл. Не се говори за ясните споделени неща.

В речта се подбират ‘*струи*’ или сфери от опита, които се ре-синтезират колективно: междуличностно общуване, производство, обучение, размяна, управление, ритуали. Речевите актове са жизнени моменти, които организират комуникацията, насочват общата активност, реферирайки споделени светови форми и процеси.

Позиция на говоренето – източник на граматически категории

„Принцип на виртуалната относителност:

Знаковите форми са определени относно език.

Дефиниция 9. Виртуална позиция: момент-място на знаков акт в координатна система на език: ‘тук–сега–означавам–това’.

‘Тук-сега’ е нулева точка в езикова координатна система, в един местен език. ‘Тук’ съответства на ‘говорещия в този език’, а ‘сега’ на ‘настоящ момент на говорене’.“ (*Философия на относителността*, § 75).

Глаголните *лица и времена* са изцяло отнесени към непосредствената позиция аз-тук-сега. „Лицето се определя относно говорещия, а времето – от момента на говорене. Всяка дума, изказване, описание във виртуалното пространство се определя спрямо такава позиция. Без такава локалност изказите са неопределени. Виртуалната позиция не експлицира реалната отнесеност (някакъв Аз).“ (пак там).

Без отнасяне към друга позиция собствената позиция е неопределена. Тя е просто нулева точка. Това е виртуалното съответствие на въобразаемия ‘трансцендентален субект’ (Кант, Фихте, Хусерл). Като отправна система тя се приема за неутрална позиция и не се осъзнава уникалната ѝ определеност в полето на различни позиции.

Говоренето – акт в нагласа и ситуация.

Говоренето (както и писането) е жизнен процес и е движено от проблемни напрежения. Когато говорим, ние сме мотивирани далеч не само от това, за което говорим, но и много повече от моментното състояние на нашата индивидуалност, което е дошло до това по пътя на своята биография.

Потокият на нашите преживявания е източник на потока на нашата непринудена реч. Ние мислим и говорим заинтересовано, пристрастено, лично. Ние изразяваме болки, съмнения, надежди, желания.

За какво си говорят хората?

За нещата в света? Да, но по-точно за онова, което за всеки от тях е от значение, от интерес. Хората като цяло разговарят за нещата помежду си от индивидуални позиции. Всеки събеседник проецира своите диспозиции пред другите.

Старейшините разказват истории на по-младите членове на рода. Младите се учат да ловуват, да обработват земи, да се грижат за стопанства, да домакинстват, да се грижат за децата.

В личен план хората в една общност споделят емоции, чувства, проблеми, решения. Те разговарят, за да споделят емоции, за да опишат и обяснят споделения си свят и за да направят нещо заедно.

Всички тези неотменни социални жизнени форми са построени върху мрежи от типове разговори (‘езикови игри’).

Разбирането е редукция към опит и се изразява в адекватно поведение.

Да разбираш другия не значи да проникваш в предполагаем смисъл, а да покажеш адекватно поведение.

Диспозицията, спектърът от актуални индивидуални смисли, е ‘филтър’ за разбиране на другите. Когато разговаряме, ние възприемаме казаното от другите само доколкото този наш ‘филтър’ го приема. Ако той казва неща, които ние не разпознаваме, ние сякаш не ги чуваме, или ги преобразуваме в познати за нас неща. Това поражда огромното неразбиране между хората. То е подценявано, защото ние винаги нещо разбираме и отговаряме, макар и съвсем не това, което е имано в предвид от събеседника.

Недоразумението, ‘misunderstanding’, е постоянен резултат от общуването. В положителен аспект то е напасване на чужди смисли към свои, усвояване. В отрицателен смисъл то е потопеност на реда в хаос. В процеса на усвояване собствените смисли се променят, но и чуждите се променят неопределено.

Дали се разбираме, или не, се определя от жизнения процес, който споделяме. Ако той върви в посока координирани действия, взаимопомощ, решаване на проблеми, продължаване на колективния живот, това е достатъчно и най-често единствено свидетелство за разбиране.

Контекстите, дълбочините, смисловите пластове и други подобни концепти на хуманитарното знание, са неоткриваеми в обикновени ситуации на общуване.

Говоренето е разговаряне в споделено смислово поле – локална реална отнесеност.

Усилието да сме точни в спонтанно формирани контексти, следвайки само собствения Аз, може да се натъкне на неразбиране. Затова следваме колективните диспозиции и ситуации, както ги виждаме от нашата позиция.

Говоренето следва прокарани траектории на ре-синтеза. Нормалното говорене използва познати и приети в общността изрази. Проблемното говорене проектира нови синтези в познати изказни форми.

Говоренето съпоставя и сблъсква визии, мнения, убеждения. В говоренето се обсъждат нещата в света или нужните действия. Говоренето като интересубективен акт, разговорът, балансира между индивидуалните интенции и преобразува спонтанния индивидуален монолог. В този смисъл говоренето е насочено повече към другостта на другия, отколкото към себе си. То заглушава индивидуалния, спонтанен живот, но осъществява индивида като социално същество.

Като момент от разговор всеки изказ протича в колективно приемливи форми. То не може да следва непосредствено и адекватно сетивния опит и мисленето на индивида. В този аспект говоренето е проекция, проективен синтез, и измества сетивния и мисловния опит в посока към общността – *общностна реална отнесеност*.

Разговор в чужда езикова среда

А как се постига разговор в чуждоезикова среда? В Япония на повърхността се разменят минимално количество думи, строго определени спрямо ситуациите и строго адресирани фрази. При разговор все пак общуването се развива отвъд тях. Тогава можем да напуснем местния език и да навлезем в неутралния английски. На неутрален език локалните смисли на две култури могат да се проектират разбираемо за другата страна.

Наистина не се разменят автентични за културите мисловни нагласи, но са възможни силни приближения. По силата на това, че хората все пак напипват вярната емоция, смислова гама и мисълта за общо заобикалящи ни неща, се постигат неочаквано силни резултати. За по-продължителен период на общуване с англоговорящи японци успяваме да изразим спецификата на своето достатъчно успешно, за да се поддържа интерес и все по-смислени въпроси. Чужденецът на свой ред разбира иначе липсващи в прочетеното и недоловими в чуждото говорене неща. Има възможности да се обсъжда, да се сравнява прочетеното с чутото от интелигентни и рефлексивни спрямо своето местни хора.

И все пак нещо не достига. На неутралния английски някои неща се казват неточно и тромаво. Проникновените изкази най-често отстъпват място на приблизителните описания. Това повдига ден след ден въпроса за несъизмеримостта (несравнимостта) между културните форми.

Фразите са комплементарни.

Разговорите между хората са смислени вериги чрез синтези на форми. Обменът на фрази има форма. Един тип фраза изисква съответен тип фраза в отговор от събеседник. Типовете фрази са спрегнати, времево координирани двойки (серии).

Зов – отговор: „Иване! – Ето ме!“.

Въпрос – отговор: „Там ли си? – Тук съм.“.

Заповед – изпълнение: „Ела! – Идвам.“.

Допълване на разпознаване. „Тук има нещо интересно за теб. – Да, виждам.“.

Обмен на мнения: „На мен ми харесва тази форма. – Всъщност нищо особено.“.

Тази верига от комплементарни форми може да се продължи.

Посоката на тези елементарни форми на разговор е *синтез на споделен смисъл*. Този смисъл е момент от синтез на колективен жизнен процес. Синтезира се *информиране, помощ, изпълнение, търсене на истина, колективна дейност*.

Първата реплика установява или създава напрегнатост, а втората реплика е насочена към неутрализиране на напрежението. Въпросите изискват отговори, молбите – изпълнения, мненията – други мнения, съветите – вслушване и т.н.

Комуникацията е нелинейна динамика на смислови трансфери.

Разговорът е серия синтези и трансфери на изкази между събеседници. Тези трансфери неизбежно отклоняват получения от оригиналния смисъл, вложен от всеки от говорещите.

Това постоянно отклоняване на смисъла при трансфер е обяснимо от различните форми на индивидуалните смислови полета. Аналогията с Общата теория на относителността е очевидна. Налице е разнопосочна и разноформена гравитация на речевите синтези и оттук те се изкривяват смислово. В друга теоретична схема положението може да се опише като *мултиатракторна нелинейна динамика в сложно фазово пространство*.

Резултатът е проблематичен обмен на смисли, в който за всеки от събеседниците се създава *интерпретация*. Тези взаимни интерпретации се срещат, коригират и в крайна сметка се разминават в онази степен, в която дистанцията между индивидуалните смисли остава.

Хората се разбират, но и разминават. Разбирането води до усилване на споделените смисли и на колективния жизнен процес. Разминаването води до отслабване, напрежение и насилствени промени. Картината на комуникацията може да се представи като взаимодействие в насложени светови полета или в едно поле с неопределена форма, поело и сумирало формите на индивидуалните светови полета.

Естествената реч е най-висока степен на развитие на комуникацията.

Естественият език и по-точно животът на този език – естествената реч – е плод на хилядолетно развитие. Той е реализация на сложен 'инстинкт' – генетична и мозъчна структура, резултат от генезиса на вида *Homo sapiens*. Той възниква спонтанно отново и отново, развива се в необхватно много форми и в необхватно сложни структури.

Естественият език несъмнено е най-добрата форма на общуване в общността, която го говори, иначе би бил в сянката на друга комуникативна функция.

Погрешно е да се критикува естествения език като неразвита форма на презентация и да се смята, че изкуствените езици го превъзхождат. Изкуствените езици не могат да изразят живи ситуации.

Точен ли е естественият език? Формално и логически – не.

Но няма по-точен език на феноменалния поток, с цялата му многозначност. Това е еднозначност в ситуации. Гъвкавостта позволява уточняване или разширяване на значението според контекста. Изкуствените езици повишават определеността в изкуствени ситуации. Достатъчно е полагане на изкуствената ситуация в естествена, и тези езици блокират и се разпадат в безсмислие.

Естествен език, философия и наука

Спекулативното говорене създава измислен свят.

Понятията, когато са осмислени опитно, са полезни и съкращават описания и съобщения. Но когато са хипостазирани като същности, те несъзнавано проектират виртуални форми, липсващи във феномените, но приемани за реални и дори по-реални от самите феномени. Така те заблуждават тежко и водят до трайно подвеждане на много хора. Създава се рационалистична митология, която не е по-добра от митологията на фантастичните сили и същества. Живеем с измислени божества, естествени и свърхестествени същности, неземни ценности и те изискват признаване, приемане и лоялност. Вечни истини, свършени обществени устройства, неоспорими ценности фокусират огромни човешки енергии и ги насочват към нереални цели, включително насилие срещу онези, които не ги приемат.

Понятията, когато се разработват и комбинират във философията, понякога са в опасност от пълно откъсване от живия свят и чисто мисловно конструиране. В индийската и особено в европейската философия такива концептуални конструкции има създадени предостатъчно. Времето е доказало, че те не служат за решаване на реални човешки проблеми, не ни казват нищо за живота, не усилват нашето положение пред смъртта. Те ни заблуждават, че светът е набор от мисловни същности, веднъж едни, втори път съвсем различни, в крайна сметка взаимно изключващи се и несъвместими същности, за които просто няма място в никой свят.

Това става главно с онтологизирането на езикови конвенции като превръщане на една част на речта в друга, служебни думи и специално копулата е, граматични форми и специално субект-предикатната структура. Фактът на разнообразието на езиците ни помага да осъзнаем относителността на тези форми и отсъствието в света на структури, подобни на езиковите.

Трябва ли науката и философията да следват естествения език?

Ако философията и науката са смислени, те са разбираеми от естествена позиция.

Философията и науката не са формални системи, а познания за реалния свят. А естественият език е най-добър като израз на този свят. Както живият индивид най-добре се ориентира в пространството в сравнение с всякакви работи, така естественият език най-добре се ориентира в сетивната реалност.

В точните количествени изследвания математиката е по-силна, а логиката е задължителна за науката и философията. Но естественият език не е заменим с изкуствен. Когато се предава физичен смисъл на математични величини, естественият език е незаменим. Изкуствените езици са специализирани и те могат да се разгледат като специфични проекции или преводи на фрагменти от естествения език.

Формите на култура като науката и философията разпространяват, социализират специфични сфери на опита (форми на опит) и в този смисъл са изкуствени. Но техните езици не могат да работят, ако не се съживяват на ниво естествен език, на ниво разбираемост, споделимост и най-важно, *проверка и изпитване* в живота.

Големите идентичности и различия са езиково зависими (виртуални).

В света няма две еднакви неща или процеси. Във феномените няма категориални различия и дори различия между неща и процеси. Сетивната реалност е разчленена на форми пространствено-времево, но от тези форми до идентичностите на същности и различия между същности има голяма дистанция и неопределеност.

Опозициите: дух–природа, съзнание–материя, субект–обект, душа–тяло, човек–животно са огромни дескрипти, които не са налице във феномените. С тях живее западното светоописание и те се приемат като безусловни идентичности и различия. Нашите действия всеки ден зависят от тези същности, получени и битувачи в езика.

Няма в действителност нито една дума, с която да означим предполагаемия ‘корен’ дълбоко в света. Даже обикновените качества и свойства се оказват относителни, както и нещата. Даже и ние като ‘хора’ се оказваме в центъра на една обговорена и обмислена реалност, а не в свят сам по себе си.

‘Слово’ като свръх ценност е хипостаза.

Говоренето не е нещо свято, нито нещо специално. Думите не са никакви откровения, нито автономни същности. ‘Слово’ като свръх ценност е хипостаза. В крайна сметка говоренето на хората не е нещо много по-различно от звуците, с които общуват другите същества. Някои неща могат да се съобщят и по-добре се съобщават не с думи, а с очи, с лице, жестове и действия.

Но говоренето е нещо отговорно. Трябва да знаем какво говорим и на кого. Да говорим добре и да говорим майсторски означава много. Думите ни трябва да са ясни и точни. Когато играем с тях, да играем с тях. Когато ги използваме буквално и сериозно, ясно да правим това. Думите могат да заблуждават и това става лесно и неусетно, когато не са премерени и не се мисли за слушащия. Най-често сложните речи са предназначени за утвърждаване на собственото его. Това не е смисълът на говоренето – говоренето е за другия, за събеседника. Щом се обръщаме към него, той е важният. Ако той иска да разбере какво аз мисля, ще ме попита. Ако се налага да му го кажа без да ме пита, следва да го направя и за двамата.

Пример с ‘вълна’ и ‘частица’

Думите ‘вълна’ и ‘частица’ са неизбежни при описание на квантови феномени. Те пренасят физичен смисъл от естествения опит през класическата механика към квантовата механика. Нилс Бор подчертава, че това са единствените адекватни термини за допълващите се картини на квантовия феномен. С още по-голяма сила това се отнася за понятия като ‘топлина’, ‘светлина’, ‘енергия’, ‘движение’, ‘газ’. Дори технически и изкуствени термини се осмислят само на естествено равнище.

Така величината ‘ Ψ ’ във вълновото уравнение на Шрьодингер е била безсмислена, висяща математическа функция, преди да се интерпретира като ‘амплитуда на вероятността’ за намиране на частица на определено място.

Обяснение. Това абстрактно понятие получава физичен смисъл, когато реферира сетивна пространство-времева реалност: *честота* на черните точки на фотоплака или звуци на гайгеров брояч.

Така се потвърждава ‘редукцията’ до наблюдаемото на научните понятия и съответния тезис на Витгенщайн, Шлик и Карнап. Аргументът на Куайн в „Две догми на емпиризма“ е, че знанието ‘застава пред съда на опита’. Но цялото на знанието не отменя важността на индивидуалната верификация, емпирично осмисляне, сетивно представяне на всяка използвана дума в науката. Не се отменя ‘физичния смисъл’.

Реч и относителност

Неутралното говорене – илюзия

В езика, който единствен предоставя информация за феноменалния свят в и между различни индивиди, се получават закономерно и неизбежно разминавания и *неутралното говорене* е една *класическа илюзия*, аналогично на илюзорността на неутрални и еднакви резултати в измерването на разстояния и интервали в механиката.

Възможен е идеален пренос на информация. Възможен е перфектен процес на демонстрация на формални доказателства. Не е възможен идеален разговор и превод. Всеки разговор и превод е смислово оживяван в индивидуални диспозиции.

Очевидно между различни езици е налице неопределеност. Представянето на изказите от чуждия език в своя е промяна на формата, деформация, толкова по-голяма, колкото по-голяма е дистанцията между езиците. Така понятие като ‘нирвана’ се превежда неопределено като ‘унищожение’, ‘небитие’, ‘изчезване’ или като ‘угасяване’, ‘мир’, ‘свобода’. Не е възможно и не е смислено да се търси ‘истина’ някъде ‘между’ тези различни понятия. Такива факти правят понятия като ‘поле’ неизбежни в описването на интересубективните реалности.

Това се потвърждава от грамадната маса наблюдения на сравнителната лингвистика, културната антропология и главно в практиката на диалога и превода на описания от един език на друг. По този начин формулираме ‘езиковата относителност’, която описват и обясняват Боас, Сепир и Уорф.

Майсторство на речта

Майсторският изказ има фокус и сила. Той отеква надалеч пространствено и времево, той остава и служи като познание.

Когато една сфера на човешка дейност е описана силно и детайлно, това описание остава като източник на умение за стотици и хиляди години, остава културно наследство. Аристотел оставя безсмъртното учение за правилното говорене, логиката. Сун-дзъ оставя безсмъртното умение за изкуството на войната.

Майсторство на речта не е ораторство. То е контрол над думите да не излизат извън световата референция. Това не значи постоянно да говорим за сетивни данни, а да съзнаваме и контролираме, да изясняваме и поддържаме жива връзката на думите и изказите със света.

Майсторство на речта е да държим сметка за езиковата и културната относителност, когато разговаряме за света независимо от локалното описание или когато разговаряме с хора от далечни култури.

Майсторство на речта е да не играем безконтролно с езика. Безконтролна игра значи неусетно подвеждане. Ние можем и се подвеждаме от аберации в значенията, произлизащи от необичайни контексти, от превратно значение в чужд контекст, от извращаване и трайна деструкция на смисъла в резултат на систематични смислови нарушавания.

Думите служат, за да предават на други хора нашето изпитване и осмисляне на света, а не да измислят свят. Думите сами не могат да създадат свят. Това, което прави света свят, е животът. А животът в този свят е телесен, индивидуален, човешки и на другите живи форми. Няма чисто словесен живот, нито чисто мисловен.

Мъдрост спрямо думите е съзнаването на относителността им.

Дълбокото съзнание за относителността на езиците ни изправя пред учудващия факт, че нищо в сетивните феномени не прилича на думите; че нещата, процесите, същностите и отношенията между тях са наши построения, които ни служат за свързване на важните за колективното ни оцеляване феномени.

Много от нещата и процесите в света и преди всичко резултатите от човешка дейност, артефактите, са такива, каквито са, благодарение на практическите решения и свързаните с тях думи и предписания. В този смисъл езикът казва какво има в света. И онези неща, които са

мисловно обосновани, са местни, а не всеобщи за хората. Не е необходима нито да ги налагаме на другите култури и хора, нито да изискваме от тях да ги познават и живеят с тях.

Промените в говоренето за света имат огромни следствия.

Езиковите проблеми не са просто езикови – те се превръщат в познавателни, културни и екзистенциални. Драматични на следствията от големите теории, когато те променят мисленето, технологиите и действията на в цяла култура. Теориите на относителността и Квантовата механика, тези западни постижения развенчават нагласи, вкоренени за хилядолетия, променяйки самия ‘проект’ за света.

С езика можем да правим много неща и общо взето каквото си искаме. Можем да придаваме каквито си искаме значения на думите в създаден от нас контекст. Само едно не можем да направим с тях: свят. Знаем, че хуманитарните интелектуалци няма да приемат това. Не можем да направим все пак от думата ‘любов’ реално чувство.

Един изказ с елементи от повече езици е с нарушен смисъл.

Ние си служим с големи езикови мрежи, които са слабо свързани помежду си. Когато се разбираме добре в една споделена нагласа, ние често смесваме различни мрежи, различни речници в едни и същи изкази и описания.

Но това е подвеждащо, защото неусетно изкривява комуникацията и създава процепи, неопределености, неясноти, изкуствени проблеми. Смесването на езици в един изказ без съотнасяне руши смисъла. Когато смесваме езика на психичните преживявания и този на телесните процеси, ние задълбочаваме един изкуствен проблем: душа – тяло.

Хората разговарят и на смесени езици, но се изясняват в актове на общуване и в живи ситуации. Формално, т. е. виртуално смесването на знаци ги прави безсмислени поради смесването на две позиции. Това обяснява защо възникват нерешими въпроси относно изрази като „Мозъкът мисли.“ – изразът смесва физиологичен и психологичен език.

Смесването на знаци от различни езици е ентропия, безсмислие – като сбора на числа с различни бройни системи. Не можем да запишем число в две бройни системи едновременно. Не може да напишем изречение на два езика едновременно. Това е изключително важно и още не е разработено. Повечето трудни философски проблеми са плод на хетерогенни записи в различни езици в границата, където тези езици се ‘съшиват’.

За някои описания не е ясно дали се правят на един език, доколкото термините не са определени. Анализът може да покаже дали е налице смесване на езици и то следва да се отстрани. Така се получава при смесването на психологически и физиологически езици в описания на ментални процеси. Такива хетерогенни описания пораждават псевдопроблеми. Смесването на проекции и описания на ментални процеси и на мозъчни процеси води до псевдопроблеми в сферата ‘mind-body’ от типа: „Как мозъчният процес Р води до зрителен образ О?“.

Хоризонтът на смисленото говорене е светуването.

Хората могат да говорят смислено само от определена позиция в светуване. Това трябва ясно да се съзнава и да се избягва безсмисленото говорене за невидимото като за видимо, за непознатото като за познато, за чуждото като за свое. Наистина хората говорят невидими реалности като шесто чувство, духове на умрели, извънземни. Науката не отстранява, а само променя този тип говорене, развивайки все по-далечни на перцепцията понятия. Задължение на философията е да обуздава фантастичното говорене в традиционните вярвания, във всекидневието и в науката.

Този ясен пункт е в съзвучие с прокламираната от ранния Витгенщайн неизказуемост. „Има неизказуемо, това е мистичното, което само се показва“. Ние, сменяйки перспективата, казваме, че наличният свят-живот, който живеем, *не е изказуем безотносително*. При това изказването съвсем не прави ясно онова, което е налице, а само предава опит между говорещите.

За границата на смисленото говорене ясно свидетелства фактът, че всички образи и понятия за духове, извънземни и фантастични същества са взети от реалният видим свят – те приличат на живите същества, които наблюдаваме. Но няма как това да е така в свят, отделен от настоящото ни сетивно възприятие с това тяло.

Нормално говорене

Има нормално и ненормално функциониране на органичните форми. Има нормално и ненормално боравене с артефактите, например използване на нож за хляб за разкопаване на земя. По подобен начин има нормална и ненормална употреба на езика.

Всекидневната употреба на езика е нормална, въпреки че е пълна с грешки и заблуди. Нормално е да се призоваваме и да се отзоваваме, да се питаме и да отговаряме, да молим и да откликваме на молба, да си описваме и обясняваме феномени в света, да си разказваме истории и да слушаме, да споделяме желаниа и да ги изпълняваме.

Нормално е с думи да пишем и описваме, като фиксираме речта за задочни събеседници. Нормално е да създаваме теоретични понятия, научни описания и обяснения

Питаме любимия човек в любовна игра: „Обичаш ли ме?“, и е ясно за какво питаме. И ни се отговаря: „Да.“.

Ненормално говорене – неопределено поведение

Ненормалната употреба на езика се прави неусетно, когато говоренето се изплъзва от ясното рефериране и се плъзва в приемани за налични виртуални реалности.

В типична за нашата (но не само нашата) култура нагласа зад словесните условности се търсят същности и се питаме и ангажираме с тях. Примерно зад емоционални преживявания с друг човек ние визираме същността ‘любов’ и питаме любимия: „Обичаш ли ме?“, търсейки ‘истинската любов’ и не задоволявайки се с отговора: „Приятно ми е с теб.“. Тогава питаме: „Но аз питам не дали ти е приятно, а дали ме обичаш!“. И ни се отговаря примерно: „Не знам какво разбираш под ‘любов’.“.

Тогава се подема разговора на тема: „Какво е (истинска) любов?“, а този разговор е ненормален, защото няма дъно, до което да се стигне, за изясняване на въпроса. Стига се до контексти, в които всеки интерпретира своето чувство, но самият спор го тласка да формулира същности относно ‘любовта’. И нали ‘всеки си има мнение’, т.е. всеки намира или си измисля свои принудени от спора ‘същности’, се стига до задълбочаване на разногласия, до дистанциране и намаляване на чувствата...

Ненормалната реч е непрестанен спор без перспектива, в която се борят Аз-ове зад маската на изясняване на съществени въпроси. Резултатът е болка, разочарование, неяснота, намаляване на любовта, раздяла.

Ненормалната реч е заблудена относно мястото на езика, речта или текста, в които не се следва спонтанния контекст, а се търсят някакви извън контекстни, неспонтантни, ‘правилни’, ‘истинни’, ‘същностни’ значения. В резултат на ненормална употреба на езика се стига до неговото стягане, задушаване, умъртвяване, уплитане в безсмислици...

Философските спорове са ярък пример за ненормална употреба на езика.

Философите най-често не си дават сметка, че в света няма определени същности, които да се намерят с правилно философско изследване или да се разкрият на спорещите страни. В по-дълбоките пластове на феномените не се навлиза в по-определени и тайни форми, а се потъва в неопределеност и празнота... Светът поначало не е словесно очертан и определен.

Естествените езици свързват културите.

Естествените езици, като най-богати и обърнати към сетивната реалност, могат повече от всякакви изкуствени езици да свържат културите. В обикновения език преводите стават достатъчно добри, защото той изразява един и същ свят пред различни култури. Още по-универсално средство за общуване между хора от далечни култури е тялото, посочването и

другите жестове. Ние можем да показваме в природната и културна среда какво имаме предвид, доколкото говорим за неща в пространството и времето. Така демонстрираме, че с ескимоса живеем в един и същ свят, а не в отделни светове.

Непреводимите думи се описват в другия естествен език или се определят с посочване. Обикновено преводите на митични, шамански, култови и религиозни понятия е невъзможен, но е възможно описване в термините на естествения език. От развитите културни форми само експерименталната наука и математиката са съобщими универсално, като формални езици.

Хуманитарните интерпретации са неразбираеми за далечни култури.

Писмености

Писмените системи – групи знаци за обекти или за звуци.

Писмености се развиват там, където се създават държави или икономически общества. Писане се изисква в администрацията (данъчните процедури), в стопанството (труд, заплащане, размяна), във военното дело (записване, отчет, построяване на войски). Владетелите в Египет и в Китай са водели хронологии на събитията и делата си.

Графични и фонетични писмености

Част от йероглифите в Египет са представлявали предметите, които означават, но най-често са предавали звуците или ‘детерминативите’, които уточнявали значението. Йероглифите се изписват отляво надясно, отдясно наляво и отгоре надолу. Посоката се разпознава по лицата на хората и животните, използвани като йероглифи. Те гледат към началото на фразата. Това писмо е нямало стандартна пунктуация – точки, запетаи и подобни. „Системата на писмеността включва в себе си не само знаци, означаващи сричка или група съгласни, но и азбучни знаци, всеки от които означава отделна съгласна. Следователно сегашните букви от азбуката са измислени в Египет цели две хиляди и петстотин години преди да станат известни и на други народи.“ (Берстед 2008, т. I, 89).

По подобен начин древнокитайският е нямал пунктуация. За него също се казва, че е ‘йероглифно писмо’. Китайските знаци силно се различават от египетските, но също представят обекти и срички. Аналогично е положението с писмеността на маите. Това показва известна формално-функционална еднаквост в независими писмени езици. Без съмнение хората създават сходни знакови системи: образни и фонетични в различни форми и съотношения.

Азбуките са групи (‘пакети’) писмени знаци, които реферират отчленявани речеви звуци (срички) или обекти.

Серии азбуки от Египетската до съвременните.

Египетската азбука е в корена на семитските и европейските азбуки.

От египетската писменост (азбука) произлизат цяло разпръснато множество от азбуки, които се отдалечават.

Може да се проследи като серия от групи знаци развитието на писменостите от египетската образно-фонетично писмо през прото-ханаанското – финикийското – гръцката – латиница – кирилица. Не е ясно каква е ролята на междинните варианти на азбука, но е ясно, че това е сериална трансформация, серия трансформации от египетска фонетична писменост към европейски писмености. „Разбира се, за финикийците е неудобно и даже невъзможно да водят спешните текущи записи с клинописни знаци на папирус, с перо и мастило, които са напълно неподходящи за такива материали. Затова, заедно с листата папирус, в Палестина прониква египетската писменост, където още преди 10 в. пр. Хр. съгласните знаци са подредени в азбука. След това тя е бързо приета от йонийските гърци, а оттам и в Европа.“ (Берстед 2009, т. II, 292).

Египетски знак	Прото-ханаанска азбука	Финикийска азбука	Гръцка азбука	Латиница	Кирилица	Египетски знак	Прото-ханаанска азбука	Финикийска азбука	Гръцка азбука	Латиница	Кирилица
			Α α	Aa	Аа				Ε ε	Ee	Ее
			Β β	Bb	Бб				Μ μ	Mm	Мм
			Γ γ	Cc, Gg	Гг				Ν ν	Nn	Нн
			Δ δ	Dd	Дд				Ξ ξ, poss. X χ	poss. Xx	Xx
			Ε ε	Ee	Ее, Ээ				Ο ο	Oo	Оо
			Υ υ, (Ff)	Yy, Ff, Vv, Uu, Ww	Уу				Π π	Pp	Пп
			Ζ ζ	Zz	Зз				(τ τ)		Цц, Чч
			Η η	Hh	Хх				(Ϟ ϟ)	Qq	Кк
			Θ θ	ƆƆ	Фф				Ρ ρ	Rr	Рр
			Ι ι	Ii, Jj	Йй				Σ σ ς	Ss	Сс, Шш
			Κ κ	Kk	Кк				Τ τ	Tt	Тт

Таблица на азбуките от Египетска до съвременните западни азбуки

Гръцката азбука не е начална.

Огромната елинска култура има код и това е гръцкото писмо. Но *гръцката азбука*, оригинал за латинската и кирилската, е *копие на финикийската*, а тя пък е плод на превръщане на египетската фонетична система (вероятно през прото-ханаанската азбука).

Тези последователни исторически форми са *серия проективни трансформации* на една изходна форма. Тези трансформации са *жизнени процеси на ре-синтез*, каквито намираме в сериите жизнени процеси на всички живи форми.

В тази таблица теорията за серията превръщания в ре-синтеза е видима с просто око: всяка следваща група знаци е проекция на предходната и е нейна трансформация.